

teresu narodnega šolstva postopa pri nameščenju učiteljev.

Okrajnim in mestnim šolskim svetom se torej naroča sledeče:

K § 1: Prijave in prošnje učiteljev za pomaknitev v višjo plačilno stopnjo ali v višji činovni razred opremljeni okrajni šolski svet s prav kratko občno kvalifikacijo okrajnega šolskega nadzornika ali šolskega voditelja, ako okrajni šolski nadzornik v zadnjem času dotičnega učitelja ni nadzoroval.

K § 1a: Učitelji, ki žele, da se jim pri uvrstitvi v činovne razrede in plačilne stopnje pregledajo prekinitev, naj to prošnjo vložijo službenim potom (okrajni, mestni) šolski svet pa predloži prošnjo s poročilom o prosičevih podatkih z izjavo, ali naj se prošnji ugodi.

K § 1b: Okrajnim in mestnim šolskim svetom se naroča, da nemudoma poizvedo, in do 30. junija 1919 poročajo, kateri ravnatelji, nadučitelji, šolski voditelji in učitelji imajo stanovanje v naravi ali ga uživajo, ker jim ga je dal vzdrževalec šole na razpolago.

Te podatke potrebuje višji šolski svet, da nakaže dotičnim osebam izza 1. julija 1919 samo polovično aktivitetno doklado.

Za pravilno tolmačenje tega paragrafa se pa dajejo sledeča pojasnila:

Pri prvi uvrstitvi učiteljev v činovne razrede in plačilne stopnje, torej pri prvi izvršitvi naredb o novih plačah se mora odtegniti polovica aktivitetne doklade vsem ravnateljem, nadučiteljem, šolskim vodjem in učiteljem, ki so dejanski zasedli nakazano jim stanovanje.

Le tedaj, ako se premeščeni ali na novo nameščeni učitelj omenjenih vrst opravičeno brani, sprejeti nakazano stanovanje v naravi in okrajni šolski svet razsodi, da stanovanje ni primerno ali uporabno, ter je učitelj vsled tega primoran najeti drugo stanovanje, se mora nakazati cela aktivitetna doklada.

K § 3: Namestnim in začasnim učiteljem, ki še nimajo usposobljenostne preizkušnje, se ustavi službeni prejemki, čim preneha namestna služba ali poučevanje, za katero so bili začasno nastavljeni.

Namestnim in začasnim učiteljem, ki imajo usposobljenostno preizkušnjo in so zato začasno uvrščeni v V. činovni razred (ali na meščanskih šolah v IV. razred), pa se v zmislu četrtega odstavka § 3 ustavi plača le tedaj, če začasni učitelj zakrivi ali provzroči, da tri mesece ali še daljši čas ni zaposlen v šolski službi.

Šolskim oblastvom se strogo naroča, da najpazljiveje skrbijo za to, da se te določbe ne bodo zlorabljale v zasmeh oblastvom in v škodo šole in državnih financ, torej, da skrbijo, da bodo namestni in začasni učitelji kolikor mogoče nepretrgoma zaposleni.

Zato se pri višjem šolskem svetu zaenota ureja enotna evidenca vseh učiteljev in učiteljic, ki še niso stalno nameščeni in se naroča:

1. Vsi kandidati učiteljskega stanu, ki so z uspehom prebili zrelostno preizkušnjo na kakem učiteljskem, se morajo takoj ustno ali pisмено javiti višjemu šolskemu svetu ter natančno napovedati svoje bivališče, da se lahko najdejo, če jih hoče kak okrajni šolski svet začasno namestiti.

Ako bi se prijavili tudi pri kakem okrajnem šolskem svetu n. pr. domačega okraja, mora ta, če kandidata takoj ne namesti, prijavo predložiti višjemu šolskemu svetu.

2. Okrajni in mestni šolski sveti morajo najmanj en mesec, preden se odnu- stiti namestni ali začasni učitelj samo zre-

lostnim ali tudi z usposobljenostnim izpitom naznaniti višjemu šolskemu svetu ime učitelja, čas odslovitve iz šolske službe, kratko redovanje glede zmožnosti in metode uporabnosti ter vedenje in končno kraj, v katerem bo bival odslovljeni učitelj te nove namestitve.

Višji šolski svet bo vse okrajne in mestne šolske svete z okrožnicami obveščal, kateri učitelji so nezaposleni in vsled tega na razpolago in kje bivajo, in sicer za vsakega učitelja posebej ali pa za več hkratu. Okrajnim in mestnim šolskim svetom do nove odredbe ostane pravica, da nastavlajo namestne in začasne učitelje, a naroča se jim, da nameščenje takoj iz- znajijo višjemu šolskemu svetu, ki bo odločal, katero mesto naj sprejme učitelj, če bi bil hkratu pozvan na več krajev.

Namestni in začasni učitelje za kraje, ki smo jih nanovo zasedli ali pridobili (Koroško in Prekmurje) pa bo, dokler se ne vzpostavijo redne okrajne šolske oblasti, nameščal izključno le višji šolski svet.

S temi odredbami se učiteljem ne jemlje pravica, da se sami potežajo za novo učno mesto, nasproti ukazuje se jim, da skrbijo v prvi vrsti sami zato, da jih ne zadenejo posledice zadnjega odstavka § 3.

3. Če so namestni in začasni učitelji nastavljeni do konca šolskega leta, velja to nameščenje do konca počitnic, torej v večini šolskih okrajev do 15. septembra.

Razpisi bivših deželnih šolskih svetov, ki so v protislovju s to določbo, se s tem razveljavljajo.

Ta določba velja že za namestitve v tekočem šolskem letu 1918/19. K § 13 in § 13a: Komaj je bila izdana naredba z dne 14. februarja 1919, št. 361 Ur. l. o novih službenih prejemkih, ki popolnoma preustrojajo službeno razmerje učiteljic za ženska ročna dela, so že poizkušale nekatere osebe izrabljati državo. Dasiravno državni šolski zakon veleval, da morajo načeloma opravljati pouk v ženskih ročnih delih ljudskošolske učiteljice, se je pokazalo stremenje za ženska ročna dela izprašanih žena, zlasti pa sprog učiteljev in nadučiteljev, po sistemiziranju posebnih učnih mest za učiteljice ženskih ročnih del. Okrajni šolski sveti so v nekaterih primerih res predlagali, da se mesta sistemizirajo, ne da bi se temljito prepričali o potrebi takih mest.

Višji šolski svet bo zato predlagal glede vseh mest, ki so bila od bivših deželnih šolskih svetov sistemizirana so-li še potrebna in ali naj se preuredi okoliš takih učiteljic. Zatorej se ukazuje okrajnim (mestnim šolskim svetom, da poročajo do 31. julija 1919 v posebnem poročilu:

- katera mesta so bila sistemizirana;
- koliko ur in na katerih šolah ima dotična učiteljica?
- kakšna je razdalja učnemu okolišu prideljenih šol odbivališča učiteljice?
- kakšna potnina se sedaj plačuje, kakšna se morebiti predlaga za prihodnost?
- ime učiteljice.
- od kdaj je nastavljena? ali je usposobljena za ta pouk?
- ali naj se mesto še nadalje obdrži?
- kako naj se eventualno preuredi potovalni okoliš?

Pripominja se pa, da v naredbi določena učna obveznost 18 ur pomeni, da mora učiteljica, ki poučuje več ur, za nadštevne ure prejemati nagrado, ni pa s tem določeno, da bi morala imeti baš 18 ur. Višji šolski svet bo sistemiziral taka mesta tudi, če bo treba prideliti učiteljici manj nego 18 ur, toda naroča se, okrajnim in šolskim svetom, da z ozirom na držav-

vladarje, ki so pod turško nadoblastjo gospodovali od Kotorskega zaliva do Donave in Timoka, torej dokaj obsežni državi, ali oslabiljena in stisnjena med agresivnost Ogrske in Turške, nam kaže le sliko države, ležeče v agoniji. Med neprestanimi boji s Turki in z Ogrji je naposled popolnoma podlegla: leta 1459. jo je Mohamed II. speremnil v turško provinco. Štiri leta nato pa je ista usoda zadela Bosno.

Ni čuda, da si je narod to odločilno bitko za trajno ohranil v spominu. Neštet narodnih pesmi opeva boje in junake Kosova. Po toliki moči, slavi in sijaju dobe Nemanjičev si ni mogel poraza drugače razlagati, kakor z izdajstvom: Vuku Brankoviću je narodna pesem naprtila vso težko, sramotno odgovornost za to veliko nesrečo. In vendar je on ravno nasprotje izdajalca: tudi po bitki še je on najdalje in najtrdovratnejše ključoval Turkom. Bržkone, ker je pozneje res najbolj nasprotovalec Lazarjevim sinovom, je narodov spomin to nasprotje prenesel tudi na starejšo dobo.

«Slov. Narod».

ne finance postopajo kar najbolj vestno in ne predlagajo sistemiziranja gotovim osebam na ljubo, temveč le po dejanskih potrebah. Vsaka zloraba je nedopustna, pokrajinska šolska oblastva so pa v prvi vrsti poklicana, da preprečujejo oškodovanje države.

K II. poglavju naredb z dne 5. maja 1919, št. 473 Ur. l.:

Določbe tega poglavja se bile izdane v korist šol, družbe sv. Cirila in Metoda, Šolskega doma v Gorici, obrambnih društev in končno vseh samostanskih šol.

Ako bi vzdrževalci zasebnih šol, ki glede tega prihajajo v poštev poizvedovali pri okrajnih in mestnih šolskih svetih, kaj imajo ukreniti, da bodo podpore v tej obliki deležni, jih je treba poučiti, naj vložijo prošnje na poverjeništvu za pouk in bogočastje po okrajnih in mestnih šolskih svetih. Prošnjam naj predložijo odloke, s katerimi je bila šoli podeljena pravica javnosti, seznane učiteljstva in vse službene dokumente. Tudi je napovedati, ali imajo učitelji stanovanje v naravi, ali in koliko prejemajo plače, ali in koliko prejema šola ali vzdrževalec šole državne podpore ali dotacije pod katerikoli naslovom.

Dosedanje podpore in dotacije, ki ne slone na posebnih javnih naslovih, se bodo namreč ustavile, kakor hitro prevzame država plačevanje službenih prejemkov tega učiteljstva in bodo ti službeni prejemki urejeni.

Višji šolski svet, ko je v glavnem delu izvršil naredbi o plačah učiteljstva, pa ob tej priliki ne more prezreti žalostnega dejstva, da si učiteljstvo baš v sedanjih, za udržitve naše države tako važnih prehodnih dobi ni povsem v svesti svoje vzvišene naloge. Dočim je trpelo, stradalo, molčalo in delalo pod starim režimom, ki je učiteljstvo tlačil in zatiral, se vkljub zvišanju službenih prejemkov, vkljub temu, da je šolska uprava poverjena narodnim močem, da šolska oblastva ne vidijo svojega poklica samo v tem, da bi krotila učiteljstvo, pogosto ustavlja ukazom šolskih oblastev in se zlasti ne pokorava namestitilnim odlokom. Pripetilo se je, da učitelji prosijo za službo, ko se jih pa začasno imenuje na zaželeno mesto ali jih tjakaj premesti, se ne pokore ukazom, s čimer občutno oškodujejo vso organizacijo šolstva in pa šolsko dečo, ki stane potem brez pouka.

Dokler ne nastanejo popolnoma normalne razmere, se mora vsak uradnik in učitelj šteti v čast, če se mu zaupa težko uradno mesto, zlasti če se ga pošlje v obmejna ali na novo pridobljena kraja. Upornost v takih slučajih ni samo disciplinaren pregrešek, ampak težak greh zoper narod in državo.

Šolska oblastva ne morejo trpeti upornosti učiteljev in z vso odločnostjo je treba postopati, da se vzdrži disciplinarni red med učiteljstvom.

Ako bi namestni ali začasni učitelj ne hotel nastopiti službe, pozovi ga okrajni (mestni) šolski svet, naj v teku 8 dni nastopi službo ali se pa utemeljeno opraviči, zakaj tega ni storil, ali ni mogel storiti. Če opravičba ne drži, ga okrajni šolski svet odslovi ter zaeno brez odloga eventualno brzojavno, javi odslovitev višjemu šolskemu svetu, da se ustavi službeni prejemki.

Ako pa se upira definitivna učna oseba premestitvi iz službenih ozirov, pozovi jo okrajni (mestni) šolski svet z dekretom, naj v 14 dneh službo nastopi ali pa se opraviči s pristavkom, da se smatra, da je šolsko službo popustila, če bi v omenjenem roku službe ne nastopil ali ne navedel takih razlogov, ki bi upravičili njegovo zamudno vedenje.

Če službe ne nastopijo v 14 dneh, ali če vložijo opravičbo, poročaj o tem okrajni (mestni) šolski svet višjemu šolskemu svetu, ki presoja, ali je učitelj službo popustil in mu v tem slučaju brez disciplinarnega postopanja ustavi službene prejemke z zadnjim dnevom dotičnega meseca.

Višji šolski svet pa upa, da ne pride nikdar v tako žalosten položaj, in da bo učiteljstvo, ki je sedaj materialno toliko podkrepjeno, da se more posvetiti svoji veliki nalogi, delalo z navdušenjem in rodoljubnim ognjem, in v zadoščenje, šoli, deci, narodu, in državi v korist.

V želji, da se v vsakem oziru vzdrži disciplina med učiteljstvom in da se prav vse odstrani, kar bi jo motilo, smatra višji šolski svet, ko razpravlja o tem z okrajnimi in mestnimi šolskimi sveti, končno tudi še za potrebno, da se upira nekim nezdravim pojavom na takih šolah, kjer delujejo zaeno učitelji starši hkratu s svojimi otroki. Kjer so take razmere, nastanejo navadno stranke med učiteljstvom, vgnezdijo se gospodstvo učiteljske rodovine nad drugimi učitelji iste šole, kar potem povzroča razpore in je le v kvar šoli in v pohujšanje šolski deci.

Okrajni in mestni šolski sveti naj zato pazijo, da ne bodo hkratu nastavljeni

na eni in isti šoli oče-učitelj, ali oče in mati, oba učitelja in hkratu sin-učitelj ali hči-učiteljica. Le proti učiteljskim zakonskim dvojicam ni pomisleka.

Gospode predsednike okrajnih in mestnih šolskih svetov in okrajne in mestne šolske nadzornike pa iskeno naprosam, da posvečajo našemu narodnemu šolstvu vso pozornost ter se drže navodil, kar najnatančneje, kar bo le v prid narodu in državi.

Dodatek k § 1. naredb z dne 5. maja 1919: »Učitelji, ki žele, da se jim pri uvrstitvi v činovne razrede in plačilne stopnje pregledajo prekinitev, naj prošnjo vložijo službenim potom, okrajni (mestni) šolski svet pa predloži prošnjo s poročilom o prosičevih podatkih z izjavo, ali naj tej prošnji ugodi.«

Dodatek k § 1. naredb z dne 14. februarja 1919: Prijave in prošnje učiteljstva za pomaknitev v višjo plačilno stopnjo ali v višji činovni razred opremiti je s prav kratko občno kvalifikacijo okr. šol. nadzornika ali šolskega voditelja ako okrajni šolski nadzornik v zadnjem času dotičnega učitelja ni nadzoroval. Predsednik: profesor Franc Vadnjak, l. r.

Šolski nadzorniki ali okr. šol. vodje.

(Poročal na sestanku v Trziču 21. junija 1919. Jos. Lapajne.)

Vam je li znano vprašanje: »Kedaj postane učitelj vzgojevalec?« Ce ne, tedaj odgovorjam sam. »Ko preneha delati za nadzornika in začne delati le za otroka.«

Ime nadzornik samo že prešinja ude učitelju in enako otroku. Spominjam se svojih mladih dni, ko so nam pri vsakem predmetu, pri vsaki nalogi pretili z nadzornikom. Kaj bo vendar on rekel, če nič ne znaš, če ne pišeš lepo, če se nisi dobro kobilil po bradljah, če te bog ni obdaril z rajskomilim glasom in poslušom. Bil je pravi bav-bav. Naravno tedaj, da smo ob nadzorovanju sedeli ko lipovi bogovi, trdi v telesu, še trši na duhu. Opazovali smo nervozne kretnje učiteljice, ne umeč njene položaja, zakaj bili smo prepričani, da je strašilo došlo radi nas.

Smo li dandanes kaj pridali napredovali? Odgovorite si sami!

In kdo nam je vbrizgal injekcijo strahu? Vse, kar se tiče šole. Prvi masi profesorji z zoprnim vedenjem, grožnjami pred svojimi nadzorniki, dalje vsa vlada, naš šolski zakon, naši nadučitelji, in predvsem gospodje nadzorniki sami, ki so se povzdigovali nad nami kot nekaka višja bitja.

Živimo v dobi demokratizma, v dobi ko si zgrajamo domače ognjišče, našo bodočnost. Prevelike važnosti je zbiranje nadzornikov, da bi jo nemoteno puščali preteči mimo nas.

Glasom zadnjič obravnavanega načrta o šolstvu, bi naj mi sami zbirali najsposobnejše izmed onih, ki se nam pismeno ponujajo za predstojnike. Bili smo in bomo še za to. Toda mi obračamo, vlada pa obrne po svoje. Vse kot bilo je nekdajnih dni. Ubili so si v glavo, da nadzornikov ne smemo izbirati izmed ljudi, ki jih najbolj poznamo, izmed onih, ki delujejo med nami v lastnem okraju. Izbirajte izmed pristavev: Zavezarjev in onih Slomškarjev. Kakršna je premoč v okraju, tako blago boste imeli za voditelja. Maček v vreči. Uboga šola, ubogi otroci, ufoja manjšina v učit. oboju! Naj li bo to preosnovi šolstva jutranjica ali večernica? Je običajno v našem življenju, da si sleherni želi svoje življenjske razmere izboljšati, dohodke zvišati. Nekomu ugaja višja čast, onemu blagostanje, drugemu zopet komodnost. Odgovarjajoč tem točkam, bomo dobili listo kompetentov za nadzorniška mesta. Bo li znala vlada pri slehernem ponudniku preiskati vzroke kompetence? Bo li imela pred očmi le blagor šole, bodočnost našega malega naroda? Je ne bo li oslepel zunanji blesk ponudenega blaga, ki je njega jedro gnilo? Veste li, kaj zahteva biaginja šole?

Kakor se čuje, namerava vlada pri izbiranju upoštevati sloves posameznika in njegovo izvenšolsko delovanje. Dvomi-mo, da bi bilo to pravo merilo. Poznam ljudi, ki niso baš dobri šolniki, a imajo izvrsten talent za slikanje. Vmešavajo se med umetnike, in ti pravijo: »Ja, taki bi morali biti vsi učitelji.« Drugi ima lep glas. Zrine se med pevce, najraje še ne- učitelje. »Izvrsten učitelj,« pravi vse njegovo obliže.

Tretji je najboljši godec, oni telovadec, vrtnar, čebelar itd. Vsak pa ga smatra vsled tega za najboljšega šolnika.

Ta je priljubljen v teh krogih, oni v drugih. skromni šolnik pa žedi pri svojih malikih, pedagoških knjigah in niti na um mu ne prihaja, da bi se povselp nad svoj dečekrog. Šolski njegov obzor presega one priljubljenice že nad kolenom, a v

bosanskimi velikaši vred ter ob truplu umorjenega Murata na Bajazitovo po- velje obglavljen z mnogimi drugimi.

Težke izgube sta utrpeli obe vojski. tud. turška. To in pa potreba, da utrdi svojo novo oblast v vsej Turčiji, sta naglji Bajazita, da je hitro zapustil bojišče in se vrnil na jug. Vsled tega se je po zapadni Evropi raznesel vesel glas, da so Srbi zmagali in povsod je zavladalo veliko veselje. Francoski kraj Karol VI. na pr. je dal v zahvalo za krščansko zmago opraviti slovesno službo božjo v notrdamski cerkvi. Florenčani so čestitali Trvdru na zmagi.

V resnici pa je bila seveda bitka na Kosovem najtežji poraz srbske odporne sile. Kakor z bitko na Marici v južni Srbiji, tako je bila s kosovsko končana svoboda severne Srbije. Vdova kneginja Milica je morala za mladoletna sinova Štefana in Vuka Lazarevića priznati turško nadoblast, obljubiti letni davek in vojaško spremstvo na vseh večjih vojnih pohodih.

Tako se je utrdila turška nadoblast tudi v severozapadnem delu Balkanskega polotoka. Srbija je sicer obdržala še svoje

svoji zmernosti ostane le »šolašter«, dočim bo oni prvi po Slomšku »mojster šole«, četudi ni nikdar nastopal v učit. organizacijah ne kot predavatelj, ne v debati, ne da bi imel najmanjše smisla za šolo.

Oprostite, če sodim pretrdo! Dvajsetletna borba mi je zagrenila življenje, ubila ideale. V otroški naivnosti se drinim in trkam ob 11. uri.

Kaj pa hočete pravzaprav domišljavi učitelji? Zahtevamo šolnika in nič drugega. Šolnika, ki se je skazal samo na tem polju, ki mu je mari napredek, ki bi znal vdihniti življenje učiteljstvu in šoli. Človeka, ki ga ljubimo in spoštujemo, ki naj bi imel pedagoške talente, (genialnost že ni predpogoj) —

Pridružujemo se pa Revue pedagogique, ki piše: Nismo hvaležni najbolj učenim, niti najbolj marljivim, niti onim, ki so nas znali vzgajati po najboljših pedagoških pravilih, temveč onim, ki so izražali pristo svoje žive misli, svoje dvome, svoje principe, ki znajo zbuditi pozornost za vse tudi malenkostne dogodke.

Nekaj tudi vam, naši bodoči vodje! Vaš nastop bode dalj smernice vsemu delovanju. Ljubezen ima kratko pot, ne tiplje po trnju. Vaša gorečnost bo podžigala našo, Vaša zaupljivost bo kalila i v nas, toda zlo vodi zlo, za udarec pričakuj udarca!

Ne iščite med zrnjem pleva, temveč med plevelom zrna. Ni še obupati, če je prvi vtis slab. Zavedajte se, da je med nami mnogo onih, ki so zgrešili svoj poklic, ki so v napotju samim sebi, ker si ne znajo pomagati. Ne z batinami, z dobro besedo, vzgledom spraviš ga morda še v pravi tir.

Če pa slučajno naletiš na tovariša, ki te duševno nadkriljuje, ne čuti se ponižanega, ne skušaj ponižati njega, potrudi se, da ga dosežeš, prizadevaj si njegovo delavnost še povišati in spravi ga v tir, ki bo po njem več koristil vsemu narodu, kot poedinim vaščanom.

Izogibaj se 5. božje zapovedi!

Osebnost bodi dostojen, pridobivaj si spoštovanja in zaupanja! Zahajaj med tovariše, da jih prav spoznaš. »Maloruski učitelj« je nekoč pisal. Nadzornik naj se udeležuje učit. zborovanj, a naj se ne kaže kot tak, ampak naj prisostvuje razpravam kakor učitelj. Poglejte si drug drugemu v dušo! Iz teh stikov se rodi zaupanje, ljubezen in spoštovanje. Tu spozna nadzornik želje učiteljev - tovarišev, in laglje ugaja vsakemu. Seve mora imeti dovolj takta, da svoje osebe ne rjeje v ospredje.

Ovaduštvo je odpraviti kot največje zlo. Glede pedanterije sem bral in skušal, da je ona Morana veselja do dela. Dobra volja že izgine, ko podrejeni pedanta že zagleda. Lastni »jaz« pada v mlakužo. O nadzorovanju upoštevajte duševno razpoloženje učitelja. Ne srdite se, če ob dvomljivi kvalifikaciji po srbskem zakonu zahtevamo revizije.

Ne bodi burič, ampak zvezda vodnica in imel boš prijetno zavest, da ne čakamo poželjivo, kedaj mine črna doba.

Sploh pa menim, da so vse sedanje naredbe prehodnega značaja, in da se nam bo v kratkem prilagoditi srbskemu šolskemu zakonu, ki je glede nameščenja nadzornikov dokaj liberalen. Prve naredbe tamkajšnjega ljudskega šolstva so iz leta 1836., prvi šolski zakon so izdali l. 1844. Za tem jih je sledilo tekom 60 let še 8. Po zakonu iz leta 1882. niso smeli biti nadzorniki iz vrst učiteljstva; zakon iz leta 1898 je to dovoljeval, vendar pri podeljevanju nadzorniških mest ni bilo dosti razlike od naše bivše Avstrije. Vse je bilo namreč odvisno od političkih strank. Novi zakon iz leta 1902 je korenito odstranil vse političke spletke v šolstvu. Glavni njegovi principi so:

šolska obveznost 6 let,
šolsko leto 10 mesecev, od 1. septembra do 30. junija,
šolski izleti se nagradijo,
32 službenih let,
preko 32 službenih let posebne nagrade.

Prestavljanje in vpokojevanje učiteljstva se ne sme vršiti iz službenih ozir. Glede kvalifikacije sem preje omenil.

Da v Srbiji materinsko skrb za šolstvo, je razvideti iz proračuna iz l. 1906, ki zahteva 27 % vseh stroškov samo za šolstvo. Za nadzornike je bilo določeno 21.720 dinarjev samo za dijete.

Črna gora je veliko grešila na šolskem torišču. Zato so jo učitelji zapustili in odšli v Ameriko.

Hrvatska je že l. 1906. imenovala ljudskega učitelja Pavla Oreškoviča za deželnega šolskega nadzornika. Zadnje dni se hudejejo, ker naš proračun presega onega za Hrvatsko. Nejevolni so, da smo mi šolstvo podržavili, prav pa jim svetuje »Slov. Narod«, da najbolje store, če še, oni ravna po našem zgledu.

Šolstvo bodi steber državi!

Soglasno in navdušeno se sprejmejo predlogi:

1. Zaveza posreduje v zmislu poročila.

2. Vlado prosimo, da preukrene svoje nazore in dovoli, da se nadzorniki izberejo izmed osebja domačega kraja.

3. Priznane šolnike pozivamo, da se zglase za nadzorniška mesta v domačem kraju!

Debate niso bistveno ničesar izpremenile.

JOSIP LAPAJNE:

Naše pravo v preteklosti in bodočnosti.

(Z društvenega zborovanja v Kranju. — Učiteljstvo je zahtevalo, naj objavim ves referat z dne 1. maja t. l. Ker pa bi zavzel preveč prostora, bom iz ostalega dela osnoval le izpreminjavalne predloge k posamnim paragrafom uč. načrta.)

»Boj za kruh — dobojevanje!« tako smo čitali pred tedni v »Učit. Tovarišu«. Ker pa me usoda že 20 let premeta po razburkanem morju učiteljskega Kačurjevanja, da mi je val časa kot kamenu ugledil zunanje lice, cvetoče ideale in me obenem utrdil v kremen pesimizma, sem nehote zmaljal z glavo, češ, dobojevali ga ne bomo nikdar. Današnje zborovanje nam je živ dokaz temu. Preustrojitev šolstva, naše pravo, naša samostojnost — niti to nadaljni »boj za kruh«? Hočemo li odložiti orožje, sesti k mirovnim pogajanjem, ne da bi pomislili, zakaj so nam ponudili oni takozvani dobojevalni kruh? — Kot pesimist opozarjam, da nam bo v bodočnosti še tršega boja, samo poleže naj se strah pred evropskim strašilom, grozečim iz vzghoda.

Bodimo vedno na straži, zakaj vse življenje je boj! Držimo pravice, ki jih imamo, pa strémimo za tem, da si priborimo novih! Pričakujmo pa še silnejših napadov na nas in na našo šolo, kot smo jih bili vajeni dosihdob!

Strinjam se z našo tovar. Janjo, ki je l. 1891. v »Učit. Tov.« zapisala: Učitelj, ki ima ponosno samozavest, da vestno izpolnjuje svoje dolžnosti, prezira s svojega vzvišenega stališča vse škodoželjne napade kot ostudne sirovosti. —

Vsak učitelj bodi zgled pravega človekoljuba, ki se na njem razbijejo vsi napadi na šolo in učiteljstvo.

Pozabiti pa ne smemo nikdar, da imamo velikih dolžnosti do svojega stanu, ki jih ni izpolnjevati kot navadne obrti.

Pred nami so resni časi, ki zahtevajo novih potreb, v teh slednih pa nam je iskati vseh pripomočkov, da dosežemo, česar potrebujemo. Naš prvobojevnik Gangl je zavil prapor združenega jugoslovanskega učiteljstva vse kraljevine in marljivo išče, kar nas spaja. Želibog pa so med nami ljudje, ki iščejo le ono, kar nas razdvaja. Zaganjajo se v naša opravljena stremeljenja, pisarijo po časopisih in si neopravičeno laste šifre učiteljstva, ne dosežejo pa duha, ki veje v naših vrstah. Računajo, da bo tudi nadalje po Dittesu »moč korakala pred pravico, hinavstvo pred močatostjo.« —

Toda idimo preko živih trupel k našemu boju!

Predvsem si strateg poišče primerne bojnega polja, kjer neopaženo s hlabro četo naskoči v pravem trenutku nasprotno postojanko in mirno, če mogoče, brez krvi opravi ono, kar provzroča boj na nož. To bojno polje so naše postojanke — organizacije učit. društva. Ona naj bi nam bila središča in ognjišča, tu si izmenjujemo uma svetle meče, tu se boderimo, z debatami navdušujemo k smotrenemu delovanju. Udeleževati se zborovanj naj bi bila naša stanovska dolžnost. Sramujejo naj se pa oni, ki imajo 99 izgovorov, le da se odtuji. Mislijo, da so storili svojo dolžnost, če odštejejo svoje prispevke. Ali naj naredimo z njimi kot marljive čebelice s troti? Ni li grdo uživati sadove, ki so se le drugi zanje trudili?

Društvo vodi odbor, ki vanj volimo najsposobnejše može! Starost naj ne bo merodajna in tudi službena doba ne. Večkrat so mlajši umnejši in prebrisanejši kot marsikateri izkušeni tovariš.

Druge naše torišče so stanovski listi. Kateri stan zmore tolike agilnosti in vztrajnosti, toliko gmotnih žrtev? Česar ne zmore živa beseda v organizacijah, to naj se udelevi s pisano stvarno besedo. Polemika naj bo dostojna in smotrena. V političke liste ne tiščimo stvari, ki sodijo v naš delokrog! Pač pa razširjamo svoje liste tudi med laiki.

Učitelj naj uživa popolno državljansko svobodo. Na našem praporu se blišči že od l. 1900 geslo: Svobodna šola — svobodno učiteljstvo! Svobodno naj bo znanstvo, svoboden pouk!

Izven šolske službe naj učitelja ne omejuje nikakršna odredba.

Bral sem, da so v bivši Avstriji predstavili češkega učitelja, ker je spisal delavcem peticijo na državni zbor. V Belgiji so spodili učitelje iz službe, ker so kritikovali državne naredbe, v Turčiji so jih zapirali kot upornike, v Španiji so se zadolževali na račun šole, ker so denar rabili za bikoborbe. Kakšne idealne razmere so v Italiji, nam izpričuje sedanja stavka učiteljev. Povsod smo uboge pare.

Kako so delali z nami, vam je znano. Izriniti so nas hoteli iz vseh korporacij. Zaslužili so nas krajnim šol. svetom, recte župnikom, izriniti so nas iz predsedstva kr. š. sv., odvzeli pravice za krajne nadzornike, vrgli iz Kmetijske družbe itd. Bojevati smo se morali celo za volilno pravico.

Prizadevali so nam krivico na krivico.

Hoče se jim po konkordatski dobi, zato so avstr. škofje 1890 zahtevali nadzorstvo v šoli in imeti merodajen vpliv pri nameščanju učiteljstva.

Hočejo nas vpreči za nadzorstvo v cerkvah, dasi se v § 6. izjavljamo proti temu. Zenice med mašo sladko dremlejo, fantje se zabavajo, otroke naj pa mi strahujemo. Svoječas so nam hoteli kot največjim grešnikom naprtiti celo duhovne vaje.

Mi naj bomo vaški policaji. Ta krade, oni kolne, psuje, meče kamenje itd., seveda odrasli so pa brez napak. Posegali so še dalje. Predsednik kraj. sol. sveta v Stolzenhau je postavil redarja za nadzornika in čuvaja nad učiteljstvom ter mu ukazal, naj mu sporoči vse, kar zve o učiteljih in otrocih. Za vse otročje srovosti je ogovoren učitelj.

Na Gorenjem Avstr. so svojčas prepovedali učiteljstvu voziti se na kolesih. Smešno, a le resnično.

Sola mora imeti zastopnike v državnem in pokraj. zboru. Ker nam niso mogli zabraniti pravice do kandidature, so nam predbacivali, da nismo sposobni za poslanice. Govor je naš kruh, predstudieso nam podlaga za naobrazbo, bistroumnosti te vadi že šolski otrok, poznavanje razmer je pa temelj, ki na njem razvijaš političko zmožnost. Ne ponižujemo se sami, ne odrekanje se tudi tej pravici!

Učitelj se tudi kot pisatelj ne sme samega sebe zapostavljati. Predbaciva se nam sicer, da znamo le prepisavati, ozioroma ekscerpirati iz tujega blaga, mi pa dokažimo, da nismo po Lichtensteinu »Halbgebildete, ohne Trieb nach Vervollständigung«.

Na papir — svoje misli! Pri raznih društvih in korporacijah ne nastopajmo samo kot pisaci! Ne zaslužujemo se sami! Lapajne pravi: Učitelj je danes faktor, s katerim morajo računati vsi naobraženi sloji ljudstva. Ako bomo vztrajali na potu svojega delovanja, ni se nam bati tudi najhujših viharjev.

O izobrazbi učiteljstva razpravlja obširno naš novi načrt. Doseči hočemo akademsko izobrazbo, ki so nanjo nekateri tako ponosni. Da bi pa ona človeku že nadomestila značaje, je jako dvomljivo, kakor nam kažejo marsikake izkušnje. Vetrovi so močni. V socialnem življenju marsikdaj ali pa vedno bogastvo nadkriljuje vso izobrazbo, podeljuje moč in nadpravo.

Kandidat, ki je dovršil vse šole, dobi izpričevalo sposobnosti in naj se nastavi kot definitivni učitelj. Cemu naj bodo provizorična leta? Saj še nismo nikdar čuli, da bi koga že prva leta spodili zaradi nesposobnosti, saj še komodnim pripuščajo življenjarjenje. Cemu začetnika, polnega idealov, omejevati na pravicah, zmanjševati plačo, vpregati v začasni celibat itd. Usposobljenost in zrelostni izpit podelita začetnikom popolno svobodo, saj je navehnan 14 letnega četovanja.

Na ugledu nas in bodočnosti šole pa je, da se z vsemi silami upremo takozvanemu »močnikom«, ki nam jih hočejo vsiliti zaradi pomanjkanja moči. Invalidi in vojaki naj nas sedaj predstavljajo v leta 1700—1800, ko so s izpiti delali v cerkvi in župnišču. Rezultati izkušenj naj bi bili: »Zna črbo črkovati; v računih je precej dober, le množiti še ni videl; pri petju je začel v drugo melodijo, sabljo zna dobro sakati; kar bo morebiti slabo, bo otroke preveč mahal itd.

Ne bi le Zaveza na kakršenkoli način prepovedala ta namen?

Nič bolje — a vsaj veliko ne — so takozvane zasile šole. Naš novi načrt jih sicer odstranjuje, a dobojevanje še ni ta boj. Opozorim naj, da je goriško-gradiščanski dež. šol. svet v l. 1900 poročal, da se duhovni prav nič ne trudijo, da bi dosegli boljši obisk in dobre učne uspehe.

Ekskuredne šole in gorski oddelki nimajo prav nikake vrednosti.

Vrnimo se k idealnemu maturantu! Kam? Razpisano je to, ono mesto. Prosil je, bilo je odbito, ostala so le najslabša mesta. Potoži starejšemu tovarišu in ta ga pčbura: »Tovariš, nisi se li nič priklonil temu gospodu, onemu advokatu, nadzor-

niku, referentu itd.? Oblecil frak, izposodi si cylinder in hajdi na našo obično pot!

In šel je. Gospoda ni doma, drugi dremje, oni je bolenen, eden na letovišču itd. Prokleti križev pot! In zopet k starejšemu tovarišu. »Ali nisi nič bil v kuhinji pri kuharčki, nič podvoril hišni? Idi in stori!« Recept je pomagal in prišel je pred mogočne, milosti deleče velikase. »Kaj mislite, da smo ravno na vas čakali, bomo li vse dali na eno mesto, mislite li, da boste že službo dobili samo, ker ste se pokazali? Ste li v naši Zvezi? Boste li to in ono opravljali?«

Gomazeli so siromaku mravljinici, prsti so s nehoti skrčili v dlan, v glavi je vršalo. To so bili občutki marsikomu. Ta je skrivil hrbet, sladko obližnil vse ponudbe — bil je sprejet; oni je telebnil med vrata — bil je za vedno omadeževan.

Če demokrati bi imela tu važno torišče. Priznam, da vsi ne moremo na najboljša mesta. Treba pa bi bilo, da se pri podeljevanju mest ozira le na kvalifikacijo šolskega opravila, ne oziraje se na izvenšolsko delovanje, ki vsakomur ni omogočeno, ali pa ni kakorkoli sposoben za to. Upoštevati je pri podelitvah mest tudi one, ki so se žrtvovali v neugodnih razmerah in službah.

Mnogo imamo med seboj zlasti gospedičen, ki zaradi političkega terorja po več — celo 10 let — niso bile nastavljene na definitivna mesta. Ob borih krajcarjih provizoričnega siromačenja so zabredle v dolgove, ki naj jih sedanja vlada poravnava iz fonda, ki nam ga je odločil Dunaj.

Zavezi stavimo tozadevni predlog.

Učitelja naj nobena oblast ne izrablja v svoje izvenšolske namene. Ker smo morali vse tekomi sedanje dobe početi, je bilo že prenesramno. Upam, da mi ni treba tega naštevati. Tudi razna zatiranja hroščev i. dr. mislim, da ne sodijo v naše področje. Za to naj imajo oblastva in županstva svoja prisilna in nadzorovalna sredstva.

Glede nadučiteljske ali šolske upraviteljskega mesta bomo pozneje še debatirali.

BOŽO RAČIČ:

Belokranjske šolske razmere.

Med najbolj žalostne spomine na pokojno Avstrijo sodi mizerija slovenskega šolstva. Prednjači ji šolstvo črnomaljskega okraja. Stavim, da bo marsikdo še vzdihnil že pri teh stvkih, dasi je že dolgo vrsto let tam preko Gorjancev med »črnimi Kranjci«. Uradništvo so prestavljali za kazen v te kraje, ki so bili od sveta ločeni. Kdo se ne spominja slavne belokranjske pošte, ki je škripala dan za dnem preko zelenih, skrivnostnih Gorjancev. Marsikoga bo zabeležilo do srca, ko se bo spomnil zimskih voženj.

Pozabljen je ostal ta lepi svet belokranjski in je pozabljen in zanemarjen še danes. Hlapon te pripelje iz semiškega predora na prijazno semiško postajo sredi vinogradov. Diven razgled se ti odpre vse tja doli do zelene Kolpe, kjer nam hrvaški tovariši segajo v roko. Človek se ne more ločiti od te krasne razgledne točke. Zal, niso razmere tako lepe kakor pokrajina. Politiške razmere so bile baš tu pravi unikum. Od zahoda sem so tiščali protežirani Kočevarji, na vzhodu je potegnili politika nendaravni jezik preko Kolpe na našo stran. To je Marin Dol, ki je sumel zlasti financarjem po glavi. Marindolci so Srbi in ravno tako Bojančani, ki so oddaljeni za dobro uro od Adlešič. V jezikovnem in narodopisnem oziru sploh je ta kot velezanimivo in v zadnjem času je postala neslavna Vinica...

Prometnihi cest ni, ceste pa so jako slabe in vovozih danes prav »poceni!« Če bi imeli Nemci te kraje in bi ležali tako, da bi tvorili tudi jezikovno mejo, bi izgledalo šolstvo vse drugače. Poglejte samo v Rožni Dol in Laze! V prvem kraju je slovenska šola, ki so jo prenamenili iz ponižne kmetijske bajtice, kakor plaha golobica se mi zdi tam na gričku in vsa v trepetu čaka kočevskega jastreba... V Lazah se ti pa šopiri Roseggerjeva šola tik ob železniškem tiru; še do danes ni vbrisan ta sramotni napis! Šola je pa lična in praktično urejena, kakor sploh vse nemške bojne šole. Ljudje so znali privabiti učitelja, četudi ni bil kraj tako lep. Postavili so lično in praktično šolo, in kdo es ne bi udomačil v takem lepem ptičniku. Poglejte na Štajersko! Nemške šole so naravnost krasne. Pri nas pa je že bi rokrska previdnost poskrbela za to, da so zidali — rekel bi — nalašč neprimerne šolske zgradbe, ker sicer bi pričakovali pač malo več razsodnosti od inženirjev članov komisije, ki so imeli zidavo šol v rokah.

Občine so hlastno segale po najnižjih ofcrtih, ne glede na to, da so bile preprčane, da bo stavba slaba. Pri c. kr. okr.